

KAŽDÉMU ZVÍŘETI MILUJÍCÍ DOMOV.

Občanská angažovanost zakladatelek útulků pro psy a kočky*

Adéla Urbanová

Fakulta humanitních studií UK Praha

 <https://orcid.org/0009-0002-0692-3829>

A Loving Home for Every Animal: Civic Engagement of Founders of Dog and Cat Shelters

Abstract: This paper presents the findings of a qualitative study focused on the civic engagement of founders of associations operating dog and cat shelters. The author approaches the topic from the perspective of civil society studies, viewing it through the lens of social movements, utilizing models that analyze the relationship between volunteering and activism, and drawing on the political theory of animal rights, as developed in the concept of Zoopolis by Sue Donaldson and Will Kymlicka (2011). These approaches allow the author to capture the activist dimension of the shelter founders' activities and to demonstrate how they challenge the legitimacy of power asymmetry in human-animal relationships. Although the principle of the "consent of the governed" has penetrated the relationship between humans and nature, civil society has never included animals or other non-human actors. However, the founders of private shelters treat the animals in their care as unique individuals, as beings with personality and agency who can and are invited to participate in decisions that affect their lives. Viewed in this way, the civic engagement of shelter founders raises questions about the boundaries of civil society, specifically the possibility of opening civil society to non-human species, even if they are only taking the first steps.

Keywords: *civil society; nonhuman actorship; animal rights; animal shelters*

<https://doi.org/10.14712/12128112.4750>

Tento článek je pod licencí CC BY 4.0.

* Tento článek vznikl v rámci Specifického výzkumu FHS UK Pluralita sociálních světů a výzev pro budoucnost (SVV 260 734).

Zvířata představují oblíbený předmět zájmu lidí. Psi a kočky o to spíš vzhledem k silné pozici, kterou tyto dva živočišné druhy v naší kultuře mají. Množství psů a koček bez majitele či těch, kteří se ocitli v jiné situaci nouze, je paradoxním doprovodným jevem této lidské záliby v interakci s nimi. Z touhy těmto zvířatům pomoci vyrůstá občanská aktivita osob, které zakládají organizace občanské společnosti, zpravidla spolky, provozující soukromé útulky. Ačkoli se tato činnost těší značné pozornosti ze strany veřejnosti, a přestože nemalé množství populace ji podporuje dárcovstvím či dobrovolnictvím, pro badatele zůstává na okraji zájmu. Následující text má ambici přispět k dorovnání tohoto deficitu. Vznikl na základě empirického výzkumu z prostředí útulků (Urbanová 2023), který si kladl následující otázky: Jak lze v kontextu občanské angažovanosti rozumět významům, které osoby zakládající útulky připisují svojí činnosti? Jak popisují roli, kterou jejich útulky hrají v řešení situace psů a koček v nouzi? Jak svou činnost legitimizují? Jaký model začlenění zvířat do společnosti konstruují?

K tématu přistupuji z pozic studií občanské společnosti, přičemž jej dávám do kontextu teorie sociálních hnutí, využívám modely analyzující vztah dobrovolnictví a aktivismu a opírám se o politickou teorii práv zvířat. Optika sociálních hnutí a modely vztahu dobrovolnictví a aktivismu mi umožňují plasticky zachytit politický rozměr činnosti zakladatelek útulků. Politická teorie práv zvířat mi poskytuje konceptuální pozadí, na kterém se činnost zakladatelek útulků jeví jako nakročení k participativnímu modu začlenění zvířat do společnosti. Takto nahlížena vznáší občanská angažovanost zakladatelek útulků otázku po hranicích občanské společnosti, konkrétně po možnosti otevření občanské společnosti mimolidským druhům.

Konceptuální rámec

Při zkoumání soukromých útulků pro zvířata je zásadní zachytit jejich dvojí roli, a to jednak jako poskytovatelů služeb, jednak jako aktérů advokacie a aktivismu. Proto se následující text bude týkat jednak teorie sociálních hnutí, jednak teoretických modelů relevantních pro vztahy mezi poskytováním služeb, respektive dobrovolnictvím a aktivismem.

Sociální hnutí jsou podle definice Maria Dianiho (1992) sítěmi neformálních interakcí mezi jednotlivci, skupinami nebo organizacemi angažujícími se v politickém nebo kulturním konfliktu na bázi sdílených kolektivních identit (ibid.: 13). Zatímco důležitým stavebním kamenem tohoto klasického vymezení sociálních hnutí je kolektivní identita ve významu, který tomuto pojmu

vtiskla americká teoretická tradice (Tilly – Tarrow 2007), autoři věnující se nejmladším sociálním hnutím formujícím se v kontextu společnosti sítí, jako je například hnutí za globální spravedlnost, právě koncept kolektivní identity považují za překážku jejich porozumění. McDonald (2002) poukazuje na to, že nejmladší sociální hnutí opustila linii prosazování politické změny pro kolektivní „my“ a jejich stoupenci spíše usilují o koherenci vlastního já. Objevuje se též koncept lifestylových hnutí (Haenfler – Johnson – Jones 2012), jako je například veganství, zero waste, locavorismus či fairtradové hnutí, kde je prostředkem usilování o společenskou změnu právě osobní identita. Oproti politickým sociálním hnutím s kolektivní identitou jako zásadním mobilizačním zdrojem je pro tato individualistická, kulturní hnutí charakteristická nepřímá cesta konfrontace společenských struktur. V lifestylových hnutích mají své důležité místo i organizace občanské společnosti. Ty často hrají roli neformálních expertů, arbitrářů a lídrů.

O hnutí za práva zvířat, kam činnost útulků můžeme přiřadit, lze uvažovat jako o hnutí, které má jednak část mobilizující veřejnost a organizující kolektivní protestní akce, jednak část lifestylovou. Právě v rámci této lifestylové větve by pak soukromé útulky zastávaly pozici neformálních leaderů, jak je popsána v teorii.

Činnost soukromých útulků ovšem odkazuje nejen k aktivismu, ale primárně k dobrovolnictví. Dobrovolnictví a aktivismus představují vzájemně provázané jevy (Goss 2010; Henriksen – Svedberg 2010; Janoski 2010), avšak svou povahou jsou až protikladné. Zatímco aktivismus jakožto výraz protestu proti stávajícím pořádkům a úsilí o dosažení společenské změny je vždy politický, dobrovolnictví, konotující péči a poskytování služeb, je apolitické (Evers – von Essen 2019, Musick – Wilson 2008).

Na úrovni organizací občanské společnosti kopíruje dichotomii dobrovolnictví–aktivismus rozlišování servisní a advokační funkce. Servisní a advokační funkce se nicméně nezřídka kombinují v rámci jedné organizace. Chování organizací, které v sobě spojují jak poskytování služeb, tak aktivismus, respektive širěji advokační činnost, popisuje Minkoff (2002). Hybridní organizace tohoto typu poskytují služby, díky čemuž vzbuzují důvěru a dostávají společenskou podporu. Jejich aktivita přesahující do advokacie pak zprostředkovává snazší přijetí čisté advokační činnosti jiných aktérů veřejnosti. Uvnitř samotných hybridních organizací je však aktivismus, zejména pokud by šlo o otevřené projevy protestu, blokován potřebou naplňovat servisní funkci. Soukromé útulky reprezentují tento typ hybridity, což má dopad na jejich rozhodování mezi plněním role poskytovatele služeb a aktivismem.

Hovořím-li o občanské angažovanosti zakladatelek útulků, používám tento termín jako termín, který mi umožňuje spojit aspekt dobrovolnictví či poskytování služeb a aspekt advokačně-aktivistický. Pojem advokační činnost upřednostňuji tam, kde jde o činnost usilující o společenskou změnu prostřednictvím vyjednávání. Aktivismem nazývám jednání, které je svou logikou blízké přímé akci, atakuje stávající řád a může balancovat na hranici zákona.

Zoopolis

Ačkoli princip „konsenzu ovládaných“ pronikl i do vztahu lidí a přírody (Barša – Císař 2004), občanská společnost nikdy nezahrnovala zvířata ani jiné mimolidské aktéry. S pokusem vztáhnout na zvířata koncept občanství přicházejí ve své knize *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights* (2011) Sue Donaldsonová a Will Kymlicka.¹ Zatímco například k divokým zvířatům se podle Donaldsonové a Kymlicky máme vztahovat jako k suverénním národům, domestikovaným zvířatům přísluší status plnoprávných občanů (*animal citizens*). Mají totiž všechny potřebné kompetence: schopnost vnímat subjektivní dobro, schopnost řídit se pravidly společenství (ochota a schopnost kooperovat) a schopnost účasti na rozhodování o těchto pravidlech, tedy schopnost *participate*. Není přitom překážkou, že zvířata nejsou schopna reflektovat svou pozici v rámci politického společenství. Situace zvířat v tomto ohledu není nepodobná například situaci osob s těžkým mentálním postižením. S asistencí od blízké osoby mohou ovšem taková lidé komunikovat své subjektivní dobro a mít hlas v rozhodování, jehož výsledky dopadají na jejich životy. Obdobně lze asistované aktérství využít i ve vztahu ke zvířatům a zpřístupnit jim status občanů.

Zoopolis vychází z uznání zvířat jako kompetentních aktérů a toto jejich aktérství je podmíněno způsobem, jímž se k nim vztahují lidé. *Zoopolis* zároveň představuje ucelený model vztahů lidí a zvířat odrážející uznání takto pojetého

¹ *Zoopolis* se řadí k pracím, které do humanitních věd přinášejí obrat ke zvířatům a úvahy o mimolidském aktérství. K nejvýznamnějším autorům promýšlejícím aktérství entit nejrůznějších druhů patří D. Haraway, B. Latour, G. Deleuze a F. Guattari. Donaldsonová a Kymlicka se nicméně zaměřují na aktérství zvířat schopných subjektivní zkušenosti. Jelikož aktérství neomezují na racionální jednání nebo jednání s jasným záměrem, jejich výchozí pojetí je velmi blízké tomu, které v našem kontextu představil a z pozic interpretativní sociologie teoreticky popsal D. Janák (2022). Sociální aktérství zvířat je však pro Donaldsonovou a Kymlicku odrazovým můstkem k hájení myšlenky zvířat jako politických aktérů. Tento jejich krok se stal předmětem rozsáhlé kritiky. Donaldsonová a Kymlicka v *Zoopolis* zároveň kriticky navazují na teorii práv zvířat, která staví zejména na myšlenkách Petera Singera a Toma Regana. Donaldsonová a Kymlicka tedy opouštějí pozici lidského excecionalismu a všem zvířatům schopným subjektivní zkušenosti přiznávají základní práva obdobná lidským právům. Navíc ale přidávají práva sociální a politická. Pro nahlédnutí lidsko-zvířecích vztahů skrze rámeček politické teorie je *Zoopolis* považována za milník na poli disciplín, jako jsou *Animal Studies* nebo *Animal Ethics*.

zvířecího aktérství. V návaznosti na tento rámec ukážu, že zakladatelky útulků ke zvířatům přistupují způsobem, který zvířatům umožňuje participaci a podporuje jejich vnímání jako aktérů s jasným vlivem na vlastní životní podmínky. Zároveň se zaměřím na aspekty, v nichž zakladatelky útulků normativní model zoopolis zcela nenaplnují, a nabídnu vysvětlení, proč k tomuto částečnému nesouladu dochází.

Metodologie

Výběr vzorku byl účelový (Novotná – Špaček – Štovičková 2019: 294). První účastníci výzkumu se stala zakladatelka útulku, z něž jsem adoptovala psa a o kterém jsem díky tomu věděla, že jeho činnost zahrnuje úsilí o zlepšení situace zvířat ve společnosti. Další dvě účastnice výzkumu byly do vzorku zapojeny metodou sněhové koule. S cílem získat data, jež by nebyla vázána na tento rozměr činnosti spolku, jsem v závěru opustila metodu sněhové koule a do vzorku zařadila rovněž útulky, jež splňovaly pouze základní kritérium, totiž byly to útulky provozované organizací občanské společnosti. Podle kvantitativního výzkumu v útulcích, který v USA realizovala Sandra L. Neumannová (Neumann 2010), je typické, že v útulcích se angažují ženy středního věku pocházející ze střední třídy. To je možným vysvětlením pro skutečnost, že můj výsledný vzorek tvořily pouze ženy, příslušnice střední třídy. Věk nejmladší z nich spadl do intervalu 20–30 let, věk nejstarší do intervalu 60–70 let.

Útulky byly z hlediska počtu zvířat, která měly v přímé péči, spíše menší nebo malé. Jeden spolek pomáhal zvířatům prostřednictvím koordinované sítě dočasné péče. Pro spolky byla charakteristická způsobilost úspěšně předávat zvířata do nových adopcí.

Ve vzorku jsou vesměs útulky provozované na území Středočeského kraje, vzdálené od Prahy ne více než hodinu cesty autem. Jeden útulek působí v krajském městě jiného kraje na území Čech. Tato skutečnost má dopad jednak na dostupnost zdrojů, z nichž spolek může čerpat podporu pro svou činnost, jednak na výběr strategií, skrze něž lze budovat podporující komunitu klientů a příznivců. Spolky se mohou opřít o populaci s nadprůměrnými příjmy a s životním stylem, který je pro nižší společenské vrstvy nedostupný. Díky tomu mohou ustavovat normu vysoké kvality péče zahrnující nemalé výdaje na veterinární ošetření a zákroky.

Data jsem sebrala prostřednictvím hloubkových rozhovorů. První rozhovor jsem pořídila v zimě 2020, poslední na jaře 2022. Jednotlivé rozhovory měly

délku 50–120 minut. Tři z šesti rozhovorů proběhly osobně v útulcích. Další tři se uskutečnily telefonicky z důvodu covidových opatření. Rizika telefonicky vedených rozhovorů vznikající v důsledku chybějícího situačního kontextu a přenosu sdělení pouze zvukovým kanálem, jsem se snažila ošetřit ověřováním porozumění otázkami, které informatorky vedly k tomu zopakovat řečené jinými slovy. Vzhledem k tomu, že data získaná prostřednictvím telefonicky vedeného rozhovoru jsou nutně ovlivněna i tím, že oběma stranám je ponechán téměř volný prostor pro konstrukci komunikačního partnera, na začátku rozhovoru jsem s účastnicemi výzkumu co nejotevřeněji sdílela informace o výzkumu i informace o svojí osobě, včetně jasně komunikace své sympatizující pozice ve vztahu k jejich činnosti.²

První rozhovor jsem uskutečnila s osnovou, kde jsem měla sepsány otázky, kterými budu hovor směřovat a případně rozvíjet tak, aby byly pokryty všechny relevantní oblasti. Pokud informantka ve svém vyprávění spontánně pokračovala, nezasahovala jsem a dala jí prostor. V dalších rozhovorech jsem se osnovy držela mnohem volněji a spíše měla při ruce jen své výzkumné otázky, abych předešla výraznému odklonu od cílů výzkumu.

Z epistemologického hlediska přistupuji k výpovědím z rozhovorů jako k textům referujícím o vnější a vnitřní skutečnosti, která je však zároveň neustále konstruována (Švaříček – Šedová 2007: 209). Přepisy rozhovorů jsem ručně opatřila kódy a následně postupovala metodou tematické analýzy (Braun – Clarke 2006). Kódování byl podroben nejprve každý rozhovor zvlášť. Na to jsem navázala porovnáním kódů z jednotlivých rozhovorů, při kterém jsem je slučovala, rozdělovala nebo zpřesňovala, seskupovala do kategorií a kategorie následně přiřazovala k vynořujícím se tématům. S teoretickou literaturou jsem pracovala induktivně, takže dohledávání relevantních textů probíhalo spolu s pořizováním, přepisováním a kódováním rozhovorů. Pokračovalo i později ve fázi, kdy jsem kódy třídila do kategorií a témat. Vyloučila jsem kódy, které neprispívaly k tematické koherenci nebo nebyly dostatečně relevantní. Pro vystavění témat bylo klíčové zohlednit dimenzionální škálu kategorií, jako je služba/aktivismus nebo legitimita/legalita. Výsledná témata díky tomu odrážejí jak různorodost, tak soudržnost a umožňují zachytit komplexnost dat. Přehled témat a kategorií uvádím na konci tohoto článku.

² Můj vlastní vztah k tématu výzkumu je angažovaný. Pociťuji averzi ke všem formám lidské činnosti, která zvířata vykořisťuje a nezajímá se o jejich subjektivní dobro. Tato moje pozice ovlivnila celý proces výzkumu a mimo jiné vedla k tomu, že jsem se při kontaktu se zakladatelkami útulků nesnažila působit hodnotově neutrálně.

Soukromé útulky – služba i vzdor

Činnost soukromých útulků pro zvířata není a priori vnímána jako protest proti stávajícím pořádkům. Tento oddíl bude věnován právě zviditelnění konfrontace, kterou zdánlivě nijak neohrožující zachraňování psů a koček přináší.

Mezi dobrovolnictvím a aktivismem

Když jsem se paní Žanety³ ptala na činnosti vykonávané v jejím útulku, vyjmenovala jich dlouhou řadu od každodenní péče o zvířata, přes komunikaci s veřejností a institucemi, až po odchytové akce v terénu. Krmení, úklid, venčení a doplňkově trénink psů s problematickým chováním přitom označila za to prvořadé. Péče o zvířata v útulku, tato manuální, rutinní a cyklicky se opakující práce, ukotvuje činnost útulku do oblasti dobrovolnictví. Zároveň ovšem nepostrádá přesah k aktivismu, neboť to, jak je vykonávána (frekvence venčení, kvalita krmiva, pečlivost úklidu), ustavuje vysoký standard služby poskytované zvířatům a posiluje jejich status. Skrze zveřejňování zpráv o dění v útulku na webu a Facebooku dochází navíc k nepřímé edukaci širší veřejnosti. Útulek tak modeluje kýžený přístup ke zvířatům.

Ve výčtu činností útulku oddělila paní Žaneta „takový ten základ, co si lidi myslí, že to obnáší“, a pokračovala:

Ono toho je spousta k řešení. Se zájemci o adopce, pak s lidmi, co nám něco chtějí darovat, oslovují nás školy, školky, pak se na nás obrací lidé, že někde mají podezření na týrání, tak to znamená tam jet, podívat se, nafotit, pak to komunikovat s veterinární správou, s policií... Je toho spousta. Pak taky pomáháme občas lidem, kteří nemůžou z nějakého důvodu zaplatit psovi veterinu, takže to vykomunikujeme, vezmeme to na sebe. Pak jsme pomáhali lidem se psy, kteří nejsou schopní to zvíře na tu veterinu dostat, protože je agresivní, protože se nenechá ošetřovat. I takovéhle věci děláme (paní Žaneta).

Z tohoto citátu vystupuje role spolků jako průvodců, rádců, expertů a arbitrů. V kontextu lifestyleových hnutí je právě toto považováno za typickou úlohu organizací občanské společnosti (Haenfler – Johnson – Jones 2012). Útulky tak vlastně poskytují podporu pro advokacii a aktivismus jednotlivců, kteří se snaží prosazovat práva zvířat.

³ Z důvodu anonymizace jsou všechna v tomto výzkumu použítá jména pseudonymy.

Specifický příklad toho, jak se samotná péče stává advokačně-aktivistickou činností, poskytuje situace volně žijících koček. Podle paní Milušky podstatná část problému volně žijících koček pramení z obecně sdíleného přesvědčení o jejich nezávislosti na člověku:

Dnes a denně se k nám dostávají informace o tom, že někdo někde řekl: „Kočka o sebe se postará sama.“ No hloupost samozřejmě. Potřebuje veterinární péči, potřebuje lásku, zázemí, bezpečí domova (paní Miluška).

Toulavé kočky, které lidé tímto narativem vytlačují ze zorného pole a zbavují nároků na péči, svým způsobem představují marginalizovanou skupinu. Jak upozorňuje Minkoff (2002), poskytování služeb marginalizovaným skupinám nabývá samo o sobě hodnotu aktivismu. Podobně lze rozumět činnosti spolku paní Milušky, která podvrací stereotyp, jímž se vůči kočkám na ulici vyvazujeme ze zodpovědnosti.

Do polohy nezastřeného aktivismu se spolky dostávají ve chvíli, kdy se zapojují do řešení takzvaných „kauz“. „Kauza“ ve slovníku záchranářek odkazuje k případům, kdy majitel nezamezí přemnožení zvířat, a ta se stávají agresivními vůči sobě navzájem i vůči komukoli zvenčí:

My jsme třeba řešili kauzu X, kterou jsme vyřešili zdárně, ale mě to stálo dva roky života. Dva roky, kdy jsme každé tři měsíce se scházeli se starostou, místostarostou, městskou policií, státní policií, životním prostředím, KVS. Každé tři měsíce jsme se tam scházeli a zákonně se snažili dát dohromady vlastně, jak ty psy odebrat. Myslím si teda, že je bylo možno odebrat, že tam byla dost velká liknavost životního prostředí. Všichni ostatní chtěli. A trošku KVS, kdy tehdejší paní inspektorka, která už je dneska v důchodu, trošku s těmi asociály vždycky soucítila, aby hlavně netrpěli a takhle, takže trpěli psi. Takže tam jsme měli takovou tichou dohodu, že jsme tam třeba opravdu ta štěňata šli vzít s tím, že prostě policajti tam stáli na křižovatce, věděli o nás. Ale tam se nedalo nic jiného řešit, když vám smečka před očima trhá štěňata (paní Dita).

Paní Dita v tomto citátu popisuje dlouhodobě vyvíjené advokační úsilí, kterým se kauzu nedařilo vyřešit. Částečným východiskem z této frustrace se pro ni stala přímá akce balancující na hraně zákona.

Odlisnou perspektivu do rozhovorů vnesla paní Iveta. Případy týrání označila za ojedinělé. S despektem mluvila o „aktivistech“, kteří „kradou psy“,

případně zachraňují zvířata, která to nepotřebují, a zpochybňovala jak závažnost, tak samotný výskyt „kauz“. Ke specifickým spolku paní Ivety a možným teoretickým souvislostem se vrátím později.

Spojenci a protivníci

Kontakt s veřejností, který útulky strategicky udržují, může přinášet střety a konflikty, jindy zase zážitek podpory. Příznivci a podporovatelé se často rekrutují z řad osob, jež z daného útulku adoptovaly zvíře:

Se spoustou lidí, kteří od nás mají pejska, troufám si říct, že jsme až na přátelské bázi. Oni kolikrát přijedou ukázat nám pejska, přivezou nám bonboniéru, dortiky, pošlou vám přání k Vánocům nebo se zeptají: „Nepotřebujete něco?“ Až bude dělat dříví, zavolejte, přijedeme, budeme štípat, posekáme trávu (paní Iveta).

Na druhou stranu se adopce a vše kolem nich stávají polem střetu, který může vést až k tomu, že útulek odmítne zájemcům zvíře do adopce dát. Paní Iveta mi s neskrývanou frustrací líčila interakce se zájemci, kteří nemají představu o nárocích, jaké na majitele péče o zvíře určité rasy klade:

Vezmu je třeba se podívat, ale už vím, že bych jim pejska ne úplně nedala, ale když dala, tak budou muset přijít několikrát a přesvědčit mě o tom, že to myslí vážně a že to není o tom, že přišli a teď z rozmaru prostě „Tady chci psa“. Nebo telefonáty typu: „Dobrý den, máte štěňátka?“ – „Nemáme momentálně štěňátka. Sháníte pro sebe?“ – „No já bych chtěla pro dceru, ono jí je šest a ona chce hrozně pejska.“ To už jsme s kolegyní nepříjemně a říkáme: „Skočte si do hračkárny“. Je období, kdy nám takhle zvoní telefon několikrát denně, a to opravdu už se pak neudržíte, abyste byla úplně příjemná (paní Iveta).

Neposkytnutí péče (podobně jako její poskytnutí populaci toulavých koček zmínované výše) lze rozumět jako advokacii a aktivismu. Představuje čin s platností argumentu, který se nevyslovuje, ale přímo předvádí. Později v textu se dostanu ještě k hlubší rovině, na které se odehrává posuzování zájemců o adopci a která souvisí s vnímáním zvířete jako individuality.

Hodnotový a postojový konflikt je ještě výrazněji přítomen v souvislosti s odkládáním zvířete do útulku. Irvineová (Irvine 2003) v tomto kontextu používá termín paradox popularizace. Podle jejího výzkumu majitelé volí odložení zvířete do útulku jako nejjednodušší řešení v případech, že se v soužití se zvířetem

vyskytne problém, přičemž důvody odložení, nejčastěji alergie, stěhování, rozchod nebo rozvod, bývají spíše výmluvou. Útulky paradoxně přistupují na tuto „hru“, protože se obávají, že majitelé by mohli hledat cestu, jak se vyhnout emočnímu nekomfortu v důsledku konfrontace s realitou, že se nepokoušeli problém vzniklý v soužití se zvířetem řešit jinak, a zvířete se prostě zbavit.

Útulky tak stojí před dilematem, zda zvolí přístup „*don't ask, don't tell*“, čímž ale posílí nežádoucí společenskou normu, anebo zda budou riskovat a majitele povedou ke zodpovědnosti, byť by to bylo jen formou vybírání poplatku za odložení.

Paní Marie poplatek za odložení v zásadě žádá, ale je otevřená i tomu nechtít za převzetí zvířete nic podle okolností každého jednotlivého případu. Zároveň se stavěla proti nenávisným a odsuzujícím komentářům, které se často objevují na sítích jako reakce na příspěvky informující o nových útlukových přírůstcích v podobě odložených zvířat. Vůči majitelům tedy projevovala empatii, a jak dokládá následující citát, neztratila ji dokonce ani v případě, když majitel žádal eutanazii pro zdravého psa:

Teď tady mám pejska od majitelů, kteří šli do domova důchodců. Paní potkala pána, který chodil s malým bišonkem a lidí na setkání se ptal, jestli by ho někdo nechtěl nebo jestli by ho nechtěl někdo pro něj utratit, protože on s ním teď byl na veterině a chtěl po doktorovi, aby ho utratil, a doktor to odmítl a poslal ho pryč. A teď pánovi osmdesát, pejskovi dvanáct a doktor, ano, má pravdu, nemá takovéhle zvíře utratit, ale pak měl tomu pánovi aspoň říct, co má dělat. Měl mu dát kontakt na nějaký spolek (paní Marie).

Na příkladu adopcí a odložení lze tedy sledovat, jak útulky podle kontextu volí a uplatňují někdy servisní, někdy advokační funkci, přičemž se tyto funkce mohou vzájemně omezovat (neposkytnutí služby adopce, poskytnutí služby převzetí zvířete do péče).

V interakci útulku se světem venku můžeme také rozlišit různé sféry vlivu tak, jak znázorňuje schéma 1. Útulek představuje centrum, kolem kterého se utváří podporující komunita. Někteří z těchto podpůrců jsou zároveň ambasadory hodnot, které ve vztahu ke zvířatům realizuje útulek, a podnikají „výpady“ do sousední sféry široké veřejnosti (prověřují, zda se někdo v obci nedopouští týrání, sdílí na svých Facebookových profilech různá doporučení, která útulek publikovat apod.) – to je symbolizováno hvězdicovitými výběžky. Sféra široké veřejnosti, jejíž příslušníky účastnice výzkumu označovaly slovním

spojením „běžní lidé“, odkazuje na blíže nerozlišenou masu lidí, jejichž hlavním společným znakem je nevědomost o potřebách zvířat. K nim útulek rozvíjí advokační aktivitu. Na nejvzdálenější orbitě se pohybují jedinci, kteří jsou spojeni s kauzami přemnožených zvířat. Ti jsou za zónou advokačního vlivu útulku a útulek do jejich světa proniká aktivistickým jednáním.

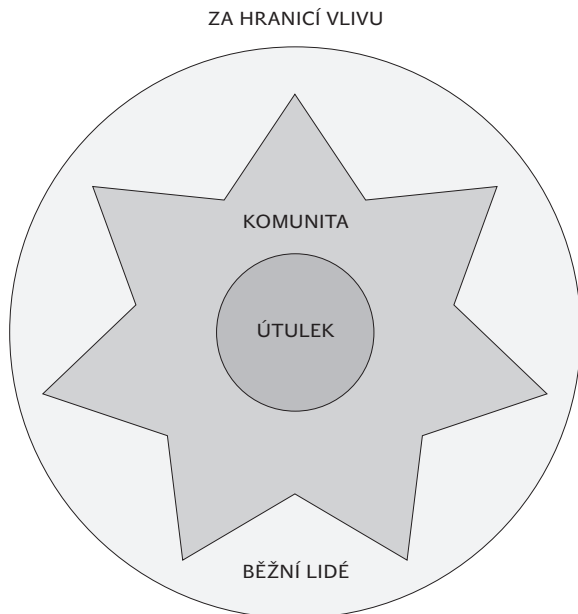

Schéma 1: Útulek a sféry jeho vlivu

Legitimita

Tento oddíl je rozčleněn na dvě části. V první se zaměřuji na vnější legitimizační činnosti zakladatelek útulků, ve druhé na legitimizaci vnitřní, čímž je míněna legitimizace jejich role jako reprezentantek zájmu zvířat. První část bude pracovat s narůstajícím pnutím mezi legitimitou a legalitou. Druhou část ponese škála od smyslově vnímatelných zdrojů legitimacy po ty, které smysly vnímat nelze.

Vyhovění řádu jako zdroj legitimacy

Potřeba pomoci zvířatům sice může zakladatelky útulků dovést až k jednání balancujícím na hraně zákona, jak jsem ukázala v souvislosti s „kauzami“. Naprostou většinou však v útlucích převažuje činnost, kde se legitimita s legalitou kryjí nebo se legitimita o legalitu opírá. V první řadě můžeme hovořit o právně zakotvené legitimitě. Mám tím na mysli nejen to, že útulky respektují zákonné normy, ale i samotný fakt, že mají určitou právní formu. Další pramen legitimacy představuje součinnost s uznávanou autoritou, typicky veterináři. A konečně jakousi úředně zakotvenou legitimitu zjednává útulku respekt k předpisům požadujícím například vedení evidence zvířat, zakládání veterinárních zpráv, sepisování a archivování smluv, případně vyhotovení výroční zprávy.

Administrativa je předmětem kontrol Krajské veterinární správy, avšak není to zdaleka to jediné. Paní Iveta podala tyto kontroly jako velmi zevrubné:

Teď jsme tady zrovna měli na začátku týdne, v pondělí, ne v úterý myslím, kontrolu. Z KVS. To prostě tak je. Takže se kontrolovaly nejenom papíry, aby všechno sedělo, ale celý útulek od A po Z. Venku, vevnitř, sklad krmiva, příprava krmiva, léky, prostě opravdu všechno, aby věděli, jestli je všechno v pořádku, tak jak má být (paní Iveta).

Bylo patrné, že paní Iveta pociťuje hrdost na to, jak její útulek takto přísnou kontrolu zvládl. O celém procesu i o instituci Krajské veterinární správy se vyjadřovala s uznáním a ztotožňovala se s uplatňovanými postupy. Obecně inspektory z KVS považovala za lidi na svém místě a vážila si jejich času. To uvedla i jako důvod, proč případné podněty k prošetření podezření na týrání řešila sama nebo pověřila někoho ze spolupracovníků.

Jiný postoj ke kontrolám byl znát na paní Žanetě. Mluvila o nich neutrálně a vyvolávalo to dojem, že prostě považuje za rozumné požadavkům instituce vyhovět, aby útulek nestihly zbytečné sankce. Tato odlišnost mohla souviset i s tím, že zatímco paní Žaneta už kontrol absolvovala mnoho, vždy s dobrým výsledkem, takže postupně klesla i jejich četnost a možná se začaly měnit ve formalitu, spolek paní Ivety byl teprve mladý a kontakt s Krajskou veterinární správou proto mohlo provázet určité vzrušení a následná radost, že malý spolek před velkou institucí obstál.

Jak jsem již zmínila, další výrazný legitimizující zdroj pro činnost útulku představuje stálá spolupráce s konkrétními veterináři. Veterináři útulkům

nezřídka poskytují slevy a vyjadřují tak uznání jejich činnosti. Takové potvrzení nebo uznání však proudí i opačným směrem:

My máme vynikajícího pana veterináře, spolupracujeme tedy s vícero veterináři, protože máme třeba jednu dočasnou péči i v Praze, a oni když vlastně se na těch veterinářích setkají s tímto případem, kdy je tam ta neochota ze strany majitele, tak nás osloví. Protože jsou to vynikající veterinární lékaři, záleží jim na těch zvířatech, a když prostě... nechtěli by zkrátka nechat uspat zvíře, které by mohlo po nějaké léčbě žít úplně naprosto kvalitní život (paní Miluška).

Paní Miluška veterináře, s nímž dlouhodobě spolupracují, označila za vynikajícího, a to v přímé souvislosti s tím, že neutráčí zvířata, která ještě mohou žít spokojený život. Veterináře si tedy paní Miluška cení na základě sdílených hodnot ve vztahu ke zvířatům.

Oblastí, která se ve vztahu k legitimitě ukázala jako důležitá, byla oblast hospodaření. Účastnice výzkumu na různých místech v rozhovoru cítily potřebu zdůraznit, že se útluku věnují bez nároku na odměnu, případně odměnu za práci platí z vedlejší činnosti spolku. Jako poměrně výrazné téma se v kontextu hospodaření objevilo téma adopčních poplatků. Paní Žaneta toto téma spontánně otevřela, když mi začala vysvětlovat, proč mají adopční poplatky za štěňata vyšší než v jiných útulcích. Stanovení vyšších poplatků zdůvodnila snahou mít alespoň vyrovnanou bilanci mezi příjmy a náklady. Ani vyšší poplatky ovšem náklady nepokryjí, takže zbytek se dorovnává z příspěvků od dárců. Suma, kterou útulek za štěně žádá, je díky tomu stále relativně nízká.

Paní Iveta oproti tomu s vyššími poplatky nesouhlasila, a to s odůvodněním, že se pak nelze divit, pokud lidé budou radši kupovat zvířata z množíren. Když paní Iveta považuje za jistou věc, že lidé, kteří si chtějí pořídit zvíře, budou hledět pouze na cenu, jako by z ní mluvila skepse k výsledkům advokačního působení útulků na veřejnost. Nepočítá totiž s možností, že lidé zohlední i etické aspekty. Útulek paní Ivety také na rozdíl od všech ostatních ze vzorku nebyl příliš aktivní na sociálních sítích v rámci budování vztahů s veřejností a nevyužíval je jako platformu advokacie.

S útlukem paní Ivety byla spojena mnohá specifika. Šlo o útulek patřící městu, který byl paní Ivetě a jejímu spolku svěřen k provozování na základě konkurzu. Znamenalo to, že měl zajištěné základní financování. Zároveň ovšem obsluhoval rozlehlé spádové území, byl smluvně vázán s dalšími třiceti obcemi v okolí, držel 24hodinovou pohotovost, prováděl odchyty a sběr kadáverů.

Možné vysvětlení odlišností, které do dat vnesla paní Iveta, poskytuje teorie vztahů státu a organizací občanské společnosti (Skovajsa a kol. 2010). Zatímco ostatní spolky byly se státem, reprezentovaným institucemi a obcemi, v antagonistickém vztahu, což se projevovalo kritickým postojem zejména ke Krajské veterinární správě a obcím (nejednají v zájmu zvířat), spolek paní Ivety, jehož činnost je z velké části financována z daní, takže státem legitimizovaná, je se státem v partnerském vztahu. Tento transakční model však s sebou nese riziko, že organizace občanské společnosti přestane plnit svoje poslání.

Sama paní Iveta však tyto svoje postoje odvozovala od špatné zkušenosti, kterou získala jako spoluzakladatelka jiného spolku zachraňujícího psy. Byla přesvědčena, že v něm docházelo ke zpronevěře peněz od dárců a záchrana psů se stala jen způsobem, jak dosahovat zisk.

Legitimita v kontextu zastupování zvířat a jejich zájmů

Od legitimacy opírající se o instituce, které útluky opravňují k činnosti v očích veřejnosti, nyní přejdu k otázce legitimacy role zakladatelek útluků jako osob zastupujících zájmy zvířat.

První v tomto smyslu legitimizující prvek představují výsledky, kterých se v útulcích daří dosahovat v oblasti zdravotního stavu, kondice a chování zvířat. Všechna nová zvířata absolvují veterinární prohlídky, dostanou potřebná očkování a antiparazitika, některá podstupují i rozsáhlé a komplikované diagnostické postupy či operace. Postarat se o fyzické zdraví zvířete je základní krok, který – stejně jako potřeba dobré kondice (zbavení nadváhy nebo naopak dostatečně vydatná výživa, posílení svalů) – je třeba v zájmu zvířete učinit.

Pokud jde o chování zvířat, bylo bezproblémové jen u malé části psů a koček. Většina zvířat přišla do útulků s agresivním nebo extrémně bojácným chováním. Útluky jsou na práci s takovými zvířaty připravené a mají svoje osvědčené metody. Umění převýchovy je ceněné a uznávané. Nejedvážnější v tomto směru byla paní Žaneta a její útulek pravidelně dostával do péče psy z jiných spřátelených útulků, kde si s nimi nevěděli rady. Paní Žaneta, vzděláním kynoložka, mluvila v rozhovoru o tom, že se mohla věnovat vrcholové kynologii, ale vždy tíhla k zachraňování psů, nikdy si proto nepořídila psa z chovné stanice. Svou současnou činnost v útulku komentovala slovy „nasměrovali mě k tomu ti psi“. Paní Žaneta tu psům přiznává zásadní vliv na svou životní a profesní dráhu. Bylo navíc patrné, že po této dráze paní Žaneta kráčí bez odboček a s velkou vnitřní jistotou. Není překvapivé, že Žaneta jakožto expertka v oboru a zároveň žena, která psům přisuzuje formativní roli ve svém profesním životě, v zásadě

nepochybuje o tom, že z hlediska reprezentace zájmu psů odvádí dobrou práci.

Schopnost pomoci psu zvládnout problematické chování byla účastnicemi bez výjimky vnímána jako vrozený talent a součást osobnosti. Paní Iveta to vyjádřila slovy, že „psům rozumí“ a pro doložení tohoto tvrzení uváděla příklady psů, kteří se v jejich rukou radikálně proměnili:

Pro mě je kolikrát právě jako strašně těžké se bavit s někým, u koho vím, že tu pravdu nemá. Když vám někdo tvrdí, že pes je debil, že musím být sprostá, a já vím, že ten pes debil není, že jenom ten člověk tomu psovi nerozumí. Když vám třeba tady lidi odkládají psa, přesně jako: „nezvladatelný, agresivní“. A vy opravdu zjistíte, že ten pes je vlastně úplně jiný a že to všechno bylo jenom o tom, že ten pes nedostal to, co potřebuje (paní Iveta).

To, že psu rozumí, paní Ivetě velmi ztěžuje komunikaci s majiteli, kteří tuto schopnost nemají. Porozumění zvířatům se tu stává překážkou porozumění s jinými lidmi.

Paní Marie byla poslední, s níž jsem vedla rozhovor. V části věnované metodologii jsem zmínila, že s každým dalším rozhovorem jsem méně a méně řídila, kudy se bude ubírat. V případě paní Marie jsem směřování rozhovoru ovlivňovala jen v nezbytné míře. Paní Marie byla výbornou vypravěčkou a s potěšením za sebou řetězila historiky ze své záchranářské minulosti i současnosti. Spontaneita a autenticita paní Marie, kterou jsem volností ve způsobu vedení rozhovoru podpořila, dala prostor tomu, aby se mnou paní Marie sdílela svoje přesvědčení o zvláštní, paranormální kvalitě kontaktu mezi ní a zvířaty:

To si člověka přitáhne. Jsou lidi, které tohle přitáhne. Jedete autem a teď máte dvě možnosti buď doleva, nebo doprava. A něco vám řekne jeď tudy, i když vlastně vy byste skoro radši jela tamtudy. A pak tam najednou uvidíte sraženého psa. To jsem mluvila s více lidmi, kteří mají to stejné jako já, že prostě vysloveně jako kdybychom ta zvířata přitahovali. Nebo ta zvířata si přitáhnout nás, to je těžko říct (paní Marie).

Podobně jako do ostatních útulků se k paní Marii dostávala zvířata odložená majitelem, psi z „kauz“ a psi z jiných útulků. Kromě toho se k ní však zvířata dostávají i touto cestou, tedy díky jakémusi intuitivnímu napojení mezi ní a jimi. Takové napojení můžeme identifikovat jako další způsob legitimizace, který ve světě zvířecích záchranářek vstupuje do hry.

Začlenění zvířat do společnosti

Situaci psů a koček účastnice výzkumu vnímaly jako neudržitelnou a za řešení považovaly celkovou změnu přístupu. Tím klíčovým, co podle nich ve vztahu lidí ke zvířatům chybí, je zodpovědnost. Následující část bude popisovat, jak zakladatelky útulků přemýšlejí o pozici zvířat ve společnosti a jak jejich status aktivně mění. Jako osnova pro zachycení a reflektování těchto jejich scénářů tu poslouží koncept zoopolis Sue Donaldsonové a Willa Kymlicky, představený v konceptuální části.

Když Donaldsonová a Kymlicka dávají příklady toho, jak mohou vypadat zárodečné projevy lidské snahy mít se zvířaty rovnoprávnější vztahy, jmenují kromě jiného zacházení se zvířecím mazlíčkem jako se členem rodiny. To se projevuje například v nárocích na špičkovou veterinární péči, možnosti využití pohotovostní služby nebo v požadování přístupnosti veřejného prostoru pro zvířata.

Požadavek na vnímání zvířete jako člena rodiny v rozhovorech se zakladatelkami útulků rezonoval. Situaci, kdy je třeba jednat s majiteli, kteří si „zvířete neváží jako člena rodiny“, a jakmile má zvíře zdravotní problém, jehož léčba vyžaduje čas, zvýšenou péči a peníze, chtějí dát zvíře eutanazovat, paní Miluška popsala jako pro ni extrémně nepříjemnou. Sama totiž často přichází do kontaktu se zvířaty, jejichž zdravotní stav je kritický, takže vyžaduje například sérii operací, z nichž každá s sebou nese vysoká rizika. Paní Miluška ale zastává jasný postoj, který shrnula slovy „my to vždycky zkusíme“.

Navíc díky práci z domova může paní Miluška kočkám poskytovat intenzivní péči (pravidelné podávání léků a podobně), kterou vyžadují pooperační stavy, chronická onemocnění a podobně. Paní Miluška by z domova zřejmě pracovala tak jako tak, to ovšem nic nemění na faktu, že pro zvířata činí dostupnou intenzivní péči. Krom toho má spolek paní Milušky zaměstnankyni na poloviční úvazek, která podniká pohotovostní výjezdy, kdy je třeba. To, že spolky provozující útulky vytvářejí zaměstnanecká pracovní místa, souvisí s poptávkou po jejich službách a potřebou navýšit vlastní kapacity. Zároveň tak dochází k profesionalizaci činnosti spolků, která má dopad i na status zvířat.

Donaldsonová a Kymlicka přistupují k zoopolis jako k lidsko-zvířecí komunitě. V útulcích se tento aspekt fyzicky manifestuje sdíleným prostorem pro život. Paní Žaneta s rodinou bydlí v malém přízemním domě s oplocenou zahradou. Dům a zahrada jsou součástí přírodního areálu, kde jsou v kotcích s výběhy ubytování psi. Pro rodinu paní Žanety znamená takové úzké soužití

například život bez elektřiny a za deště bahno všude. Někteří psi nesnášejí pobyt v kotci a paní Žaneta si je proto bere k sobě domů. To ale znamená najít ráno doma psí výkaly a smířit se s rozkousanými věcmi.

Paní Marie, jejíž útulek se specializuje na staré psy, nedisponuje kotci a zvířata žijí s ní v jejím domě. Úklid takto sdílených prostor je náročný. Paní Marie na druhou stranu vidí výhodu v tom, že tento druh soužití je pro psy terapeutický, konkrétně paní Marie zmínila psy se strachovou agresí, kteří si takto mohou nenásilně zvykat na podněty, které je lekají, učít se, že nepředstavují žádné reálné nebezpečí.

Podle Donaldsonové a Kymlicky mají zvířata stejně jako lidé právo na neomezenou sexuální aktivitu a reprodukci. Včetně práva, že bude postaráno o jejich potomky. Na druhou stranu nesmí dojít k situaci, kdy výhody spojené s tímto právem nespravedlivě a nerozumně dopadají na ostatní, to znamená, vytvářejí neudržitelné zatížení systému kooperace. Praktiky, jako je šlechtění, logika zvířecích práv nepřipouští. Ovšem vzhledem k tomu, že zvířata v důsledku lidského zacházení ztratila schopnost identifikovat geneticky vhodného partnera, například z hlediska tělesných proporcí nebo dlouhověkosti, je určitá regulace při výběru partnera nutná. Regulovat je rovněž potřeba množství potomků, kteří přicházejí na svět. A to přesně z toho důvodu, aby nedošlo k přetížení kooperativního systému.

Otázka reprodukce se ukázala být křížovatkou, na níž se zakladatelky útulku odklánějí od důsledného prosazování práv zvířat a jejich postoj odpovídá spíše welfarismu. Bez výjimky spatřovaly východisko v reprodukci zvířat prostřednictvím sítě chovných stanic. Útulky také svá zvířata důsledně kastrují. Porušují tak právo zvířat na sexuální aktivitu a reprodukci. Čím se nicméně přístupu Donaldsonové a Kymlicky blíží, je přebírání zodpovědnosti za mláďata zvířat. Paní Dominika například za dobrého chovatele uváděla takového, který nese celoživotní zodpovědnost za mláďata ze svého chovu, přičemž tomu odpovídají i náročné podmínky ve smlouvě, kterou uzavírá s těmi, kdo si od něj mláďata pořizují:

Moje kamarádka si teď pořizovala biewera, všichni v práci ji odsoudili, že dala třicet tisíc za psa a já nevím co všechno, jenomže ta majitelka ... za každé porušení podmínky ona si toho psa může vzít zpátky. Je to tvrdý přístup, ale strašně správný přístup. Ona chce mít svůj odchov v pořádku, chce ty psy mít kvalitní, když by se tam vyskytla nějaká nemoc, chce o tom vědět, samozřejmě, v tu chvíli jim třeba půlku peněz vrátí, ale všechno to mají v té smlouvě. A ona se opravdu stará a zajímá. Chtěla dvě návštěvy během odchovu, než si ho vezmou, bez ohledu

na to, že to mají 250 kilometrů a že je tenhle stav [covidová opatření, pozn. A.U.]. A tohle je správný chovatel (paní Dominika).

Do útulku paní Milušky se nejčastěji dostávají kočky a kořata z kolonií, tedy skupin volně žijících koček. Paní Miluška tak vidí hlavní problém v tom, že lidé nechávají své nekastrované kočky volně pobíhat venku. Přemnožení koček je třeba předcházet, nikoli je ignorovat nebo spoléhat na útulky, neboť ani umístění do útulku není ve skutečnosti udržitelným řešením. Následující citát přílehlavě ilustruje to, jak vypadá neúměrný a nezvladatelný nárok, který rychlá reprodukce zvířat klade na společnost:

Když pak přijedete do práce a máte tady před brankou čtyři kořata a odpoledne jdete venčit psa, vidíte, že se vám zasekne u branky, ježišmarja, normálně chodí na výběh, co se děje, otevřete branku a tam další krabice, další čtyři kořata, tak opravdu když se nám sem dostávají několikadenní kořata bez mámy, tak je opravdu super to krmit. Protože to musíte co dvě hodiny zahřívát, masírovat břicha, aby se vyprázdnila, a když jsme tady potom ve dvou, tak vlastně zjistíte, že začnete u těch kořat v osm ráno, ono je šest večer a vlastně pořád nemáte hotovo (paní Iveta).

Mít zvíře jako člena rodiny předpokládá uznání jeho individuality a osobnosti. Donaldsonová a Kymlicka v této souvislosti citují Smutsovou:

Vztahovat se k jiným bytostem jako k osobnostem (*persons*) nemá nic společného s tím, zda jim připisujeme nebo nepřipisujeme lidské charakteristiky. Spočívá to naopak v tom, že rozpoznáváme, že jsou sociálními subjekty jako my, že to, jak nás po svém, subjektivně zakoušejí, hraje roli v jejich vztahu k nám, stejně jako to, jak my je subjektivně zakoušíme, hraje roli v našem vztahu k nim. Pokud se oni k nám vztahují jako k osobnostem a pokud se i my k nim vztahujeme jako k osobnostem, umožňuje nám to navázat osobní vztah. Pokud jedna nebo druhá strana selže a nevezme v úvahu subjektivitu protějšku, je takový vztah znemožněn. Tedy zatímco normálně chápeme osobnost jako esenciální kvalitu, kterou v tom druhém můžeme „objevit“ nebo „nenacházet“, z našeho pohledu se osobnost bere ve způsobu vztahování se k druhým, a tedy pouze daný subjekt ji může dát, nebo odejmout. Jinak řečeno, když se lidská bytost vztahuje k nějaké jednotlivé mimolidské bytosti jako k anonymnímu objektu spíše než k bytosti s její vlastní subjektivitou, je to vinou toho člověka, nikoli vinou zvířete, že se osobnost vytrácí (Smutsová citována in Donaldson – Kymlicka 2011: 118).

Zakladatelky útulků ke zvířatům jako k individualitám a osobnostem také přistupovaly. Odráží se to například v tom, jak je chápána zodpovědnost spojená s pouštěním zvířat do adopce. Někdy to znamená odolat tlaku zájemců i tlaku vlastního vědomí, že trvat na opravdu dobrých podmínkách pro jednoho konkrétního psa znamená znemožnit nebo minimálně zdržet proces nalezení nového domova pro desítky dalších:

Třeba konkrétně umístování některých psů není jednoduché. Kolikrát se mi stalo, že se nabídli lidi, kteří si myslím, že by to zvíře zvládli, ale podmínky, které mu nabízeli, se mi úplně nelíbily, tak jsem volila, jestli ho radši nechám tady s tím, že tady možná dožije, nebo to... A většinou jsem se vždycky rozhodla jim ho nedat, když se mi něco nezdálo. Protože ono to má třeba ještě tu stránku... Denny, ten tady je čtvrtý rok už, a za tu dobu se tam mohlo otočit čtyřicet psů, možná i víc. Takže vlastně ten jeden pes, který tady je takovouhle dobu, jakoby zabere to místo spoustě dalších. To je taky ta věc, kterou při tom, jestli toho psa dát, nedat trošku řešíme. Ale myslím si, že vždycky ten daný pes tady mi byl bližší a pro mě důležitější to, aby se měl opravdu dobře, než aby nějak někde žil (paní Žaneta).

Paní Iveta při zvažování, zda zvíře vydá do adopce, postupuje rovněž pečlivě. V útulku se po týdnu střídá s kolegyní. Zájemce o adopci si pozve k osobnímu pohovoru, podrobí ho „zповědi“, jak tento proces sama nazvala, a domluví s ním schůzku na následující týden. Tak zajistí, že se s dotyčným osobně setká i její kolegyně. Ženy pak společně vyhodnotí, zda se k sobě zájemce a pes hodí. Je tu možno sledovat pochody, kterými je proces adopce prováděn na hlubší rovině. Zde už se neposuzuje, zda má zájemce dostatečnou představu o tom, co bude péče o psa konkrétní rasy vyžadovat, a zda je schopen potřeby psa naplnit. Tady vykračujeme za racionálně definovatelnou kompatibilitu dvou individualit.

Paní Marie zpravidla prověřuje zájemce o adopci podobně důkladně jako ostatní účastnice výzkumu. Není jí například zatažko jet se podívat na místo, kde bydlí, aby ověřila, že je to místo vhodné pro daného psa, a v případě, že shledá významnější nedostatečnost, psa do adopce nedá, dokud není zjednána náprava. Takto například jedni zájemci museli předělat plot. Avšak v následujícím citátu nechává paní Marie výběr budoucího majitele na samotném psu, v plné důvěře se podřizuje jeho volbě a dopomáhá mu k jeho autonomii:

Někdy vidíte, že si ti psi ty lidi vysloveně vyberou. ... Měla jsem tu psa dva roky a lidi si přijeli... Měla jsem tady psa z jiného útulku, ten jiný útulek mi sem poslal

zájemce. Jenže jak moc ho chtěli umístit, tak neřekli úplně pravdu nebo si to tak jako přáli, zkrátka a dobře ti lidé by si s tím psem byli nemohli sednout. A já jsem jim teda toho psa vymluvila a oni říkají, no jo, ale my jsme jeli takovou dálku pro pejska, přece nemůžeme odjet bez psa, nám je doma tak smutno, tak my aspoň nějakého vyvenčíme. Tak jsem jim dala na vyvenčení psa, kterého jsem tu měla dva roky, oni se vrátili z té procházky, paní si brala kapesník z auta, pes jí do toho auta nastoupil a prostě s nimi odjel! Po dvou letech! (paní Marie).

Závěr

Tento článek referoval o výzkumu zaměřeném na občanskou angažovanost zakladatelek soukromých útulků pro psy a kočky. Výzkum si kladl následující otázky: Jak lze v kontextu občanské angažovanosti rozumět významům, které osoby zakládající útulky připisují svojí činnosti? Jak popisují roli, kterou jejich útulky hrají v řešení situace psů a koček v nouzi? Jak svou činnost legitimizují? Jaký model začlenění zvířat do společnosti konstruují?

Činnosti zakladatelek útulků tak, jak ji tyto ženy zobrazovaly ve svých narativech, lze rozumět jako formě občanské angažovanosti, jež se přimyká k hnutí za práva zvířat, přičemž nestaví na kolektivní identitě a přímé konfrontaci společenských struktur. Kotví v každodenní

pěči o zvířata v útulku a lze ji chápat jako aktivismus v rámci lifestyleové odnože hnutí za práva zvířat. Roli svých organizací účastnice výzkumu pojmenovávaly jako záchranářskou a kladly důraz na poslání jednat v zájmu zvířat, šířit osvětu a přispívat ke společenské změně ve smyslu přijetí zodpovědnosti ve vztahu ke zvířatům. Tuto roli naplňují prostřednictvím široké palety aktivit, které sahají od poskytování péče a zajišťování služeb, přes advokační činnost, až po aktivismus realizující se přímou akcí.

Svou činnost legitimizují jednak přijetím nároků, jež na ně kladou různé typy řádů (legislativní, úřední, ekonomický), jednak spojenectvím s autoritou expertního vědění veterinární medicíny, případně kynologie, a konečně také svou vrozenou schopností zvířatům rozumět a být s nimi ve spojení, jež se ovšem potvrzuje jejich praktickou úspěšností například při převýchově zvířat s problematickými projevy chování.

Ke psům a kočkám, které mají v péči, se zakladatelky útulků vztahují jako k nezaměnitelným individualitám a kompetentním aktérům, kteří mohou být a jsou zváni k účasti na rozhodnutích dopadajících na jejich životy. V tomto ohledu je jejich chápání zvířat obdobné tomu, jak zvířata-občany definují

Donaldsonová a Kymlicka (Donaldson – Kymlicka 2011). Smysluplný model začlenění zvířat do společnosti ovšem odvozují od myšlenky kontroly a regulace. Regulovat chtějí v první řadě reprodukci psů a koček, kontrolovat pak majitele zvířat ve smyslu důsledného tlaku na jejich zodpovědné chování vůči zvířatům, které začíná již otázkou, zda si zvíře vůbec pořídit. Zdá se tedy, že o potřebných společenských změnách uvažují z perspektivy poskytování služeb a orientují se na relativně rychle aplikovatelné řešení namísto prosazování širších změn, které by podporovaly autonomii zvířat jako součást společenských struktur. Přesto lze jejich činnost chápat jako částečnou realizaci zvířecí participace a výzvu k úvahám o rozšíření konceptu občanské společnosti ve smyslu inkluze zvířat.

Adéla Urbanová je interní doktorandkou na Katedře studií občanské společnosti Fakulty humanitních studií UK, kde rovněž získala svůj druhý magisterský titul. Její badatelský zájem se zaměřuje na občanskou společnost zpochybňující status quo a otevírající horizont dosud myslitelného. V tomto kontextu prozkoumává sociální realitu na průsečíku občanské společnosti a mimolidského aktérství, konkrétně se zabývá otázkou rozšíření konceptu občanské společnosti a občanství na zvířata. Kontakt: adeurbanova22@gmail.com

Použitá literatura

- Barša, Pavel – Císař, Ondřej. 2004. *Levice v postrevoluční době. Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Braun, Virginia – Clarke, Victoria. 2006. „Using Thematic Analysis in Psychology.“ *Qualitative Research in Psychology* 3, 2006, 2: 77–101.
- Diani, Mario. 1992. „The Concept of Social Movement.“ *The Sociological Review* 40, 1992, 1: 1–25.
- Donaldson, Sue – Kymlicka, Will. 2011. *Zoopolis. A Political Theory of Animal Rights*. New York: Oxford UP.
- Evers, Adalbert – Essen, Johan von. 2019. „Volunteering and Civic Action. Boundaries Blurring, Boundaries Redrawn.“ *Voluntas* 30, 2019, 1: 1–14.
- Goss, Kristin A. 2010. „Civil Society and Civic Engagement. Towards a Multi-Level Theory of Policy Feedbacks.“ *Journal of Civil Society* 6, 2010, 2: 119–143.
- Haenfler, Ross – Johnson, Brett – Jones, Ellis. 2012. „Lifestyle Movements. Exploring the Intersection of Lifestyle and Social Movements.“ *Social Movement Studies* 11, 2012, 1: 1–20.
- Henriksen, Lars Skov – Svedberg, Lars. 2010. „Volunteering and Social Activism. Moving beyond the Traditional Divide.“ *Journal of Civil Society* 6, 2010, 2: 95–98.

- Irvine, Leslie. 2003. „The Problem of Unwanted Pets. A Case Study in How Institutions Think about Clients' Needs.“ *Social problems* 50, 2003, 4: 550–566.
- Janák, Dušan. 2022. „Interpretativní sociologie zvířat? K možnostem pojetí zvířat jako sociálních aktérů z pohledu rozumějící sociologie Maxe Webera.“ *Sociológia* 54, 2022, 5: 412–436.
- Janoski, Thomas. 2010. „The Dynamic Processes of Volunteering in Civil Society. A Group and Multi-Level Approach.“ *Journal of Civil Society* 6, 2010, 2: 99–118.
- McDonald, Kevin. 2002. „From Solidarity to Fluidarity. Social Movements beyond ‚Collective Identity‘. The Case of Globalization Conflicts.“ *Social Movement Studies* 1, 2002, 2: 109–128.
- Minkoff, Debra C. 2002. „The Emergence of Hybrid Organizational Forms. Combining Identity-Based Service Provision and Political Action.“ *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 31, 2002, 3: 377–401.
- Musick, Marc A. – Wilson, John. 2008. *Volunteers. A Social Profile*. Bloomington: Indiana UP.
- Neumann, Sandra L. 2010. „Animal Welfare Volunteers. Who Are They and Why Do They Do What They Do?“ *Anthrozoös* 23, 2010, 4: 351–364.
- Skovajsa a kol. 2010. *Občanský sektor*. Praha: Portál.
- Švaříček, Roman – Šedová, Klára a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Tilly, Charles – Tarrow, Sidney G. 2007. *Contentious Politics*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Urbanová, Adéla. 2023. *Každému zvířeti milující domov. Občanská angažovanost zakladatelek útulků pro psy a kočky*. Rukopis nepublikované diplomové práce. Praha: FHS UK.

Přehled kódovacích témat a kategorií

Mezi službou a aktivismem	Spojenci a protivníci	Legitimita	Zvířata ve společnosti
Každodenní rutina	Podporující komunita Úspěšní zájemci o adopci FB fanoušci Dárci	Vyhovění (legislativnímu) řádu	Zvíře jako aktér Zvíře – člen rodiny Zvíře – individualita Zvíře – osobnost Identita utvářená ve vztahu ke zvířatům
Kvalita služeb	Nezodpovědný zájemce o adopci	Vyhovění předpisům	Autonomie zvířete
PR aktivita	Nezodpovědný majitel	Důsledná poslušnost jako aktivismus	Sdílený prostor
Zajištění veterinární péče	Množitel	Zakladatelka – expertka	Žádná cena není příliš vysoká Cena veterinární péče Vynaložený čas a energie Obětování pohodlí
Edukace veřejnosti	Vynikající veterinář	Spolupráce s experty	Profesionalizace služeb Pohotovost Intenzivní péče
Služba marginalizovaným	KVS (ne)plnění svou roli	Úspěch Vyléčení Převýchova Adopce	Kontrola reprodukce Množení Kastrace Chovné stanice
Odmítnutí služby	(Ne) spolupracující obec	Nelegální = nelegitimní	
Služba, nebo aktivismus?		(Ne)ziskovost	
Role spolku zprostředkovatel arbitř pomocník		Osobní poslání	
Odebrání zvířete vyjednávání přímá akce		Schopnost rozumět zvířatům	
Zbytečný aktivismus			